

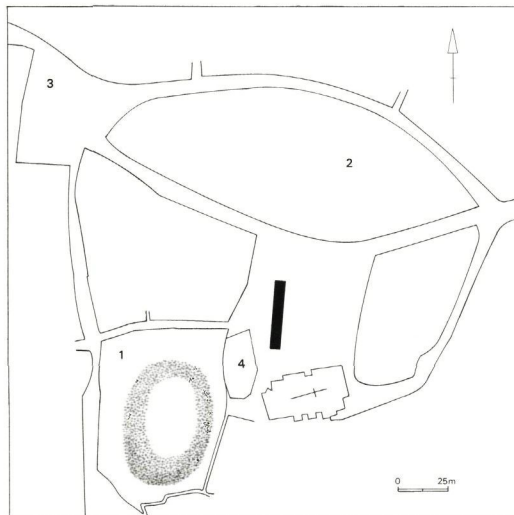
Archeologisch onderzoek op het "Speelhof" te Borgloon (prov. Limburg)

Werner Wouters

met bijdragen van Anton Ervynck & Frieda Sorber¹

1 *Situatiekaart naar het primitief kadaster, met motte (1), voorhof met Sint-Odulphuskerk (2), de marktplaats (3) en de aanduiding van de sleuf (4).*

Cadastral map from the early 19th century, with motte (1), bailey with church of St. Odulphus (2), market (3) and location of the trench (4).

Herinrichtings- en verfraaiingswerken op het *Speelhof* te Borgloon vormden de aanleiding tot een beperkt controleonderzoek in de historische kern van de stad. De korte campagne ving aan op 1 juli 1991 en werd afgesloten op 13 september van hetzelfde jaar. De positieve rol van het stadsbestuur van Borgloon wensen wij hier te benadrukken, door wiens toelating en technische ondersteuning de opgraving mede werd mogelijk gemaakt.

1 Geografische achtergrond

Landschappelijk bevindt Borgloon zich in de Leemstreek, in het noordelijk ge-

deelte van Droog Haspengouw. De stad is gelegen op het massief van Borgloon, dat een hoogte bereikt tot 131 m en zich meer dan 30 m boven de schiervlakte ten zuiden van de lijn Heks, Bommershoven, Jesseren en Piringen verheft.

Het geologisch substraat van het massief van Borgloon omvat voornamelijk tertiaire zanden uit het Rupeliaan, waarop tijdens het pleistoceen niveo-eolische leem is afgezet. Tijdens het Holocene is deze leem weggeërodeerd en als colluvium afgezet in de depressies rondom².

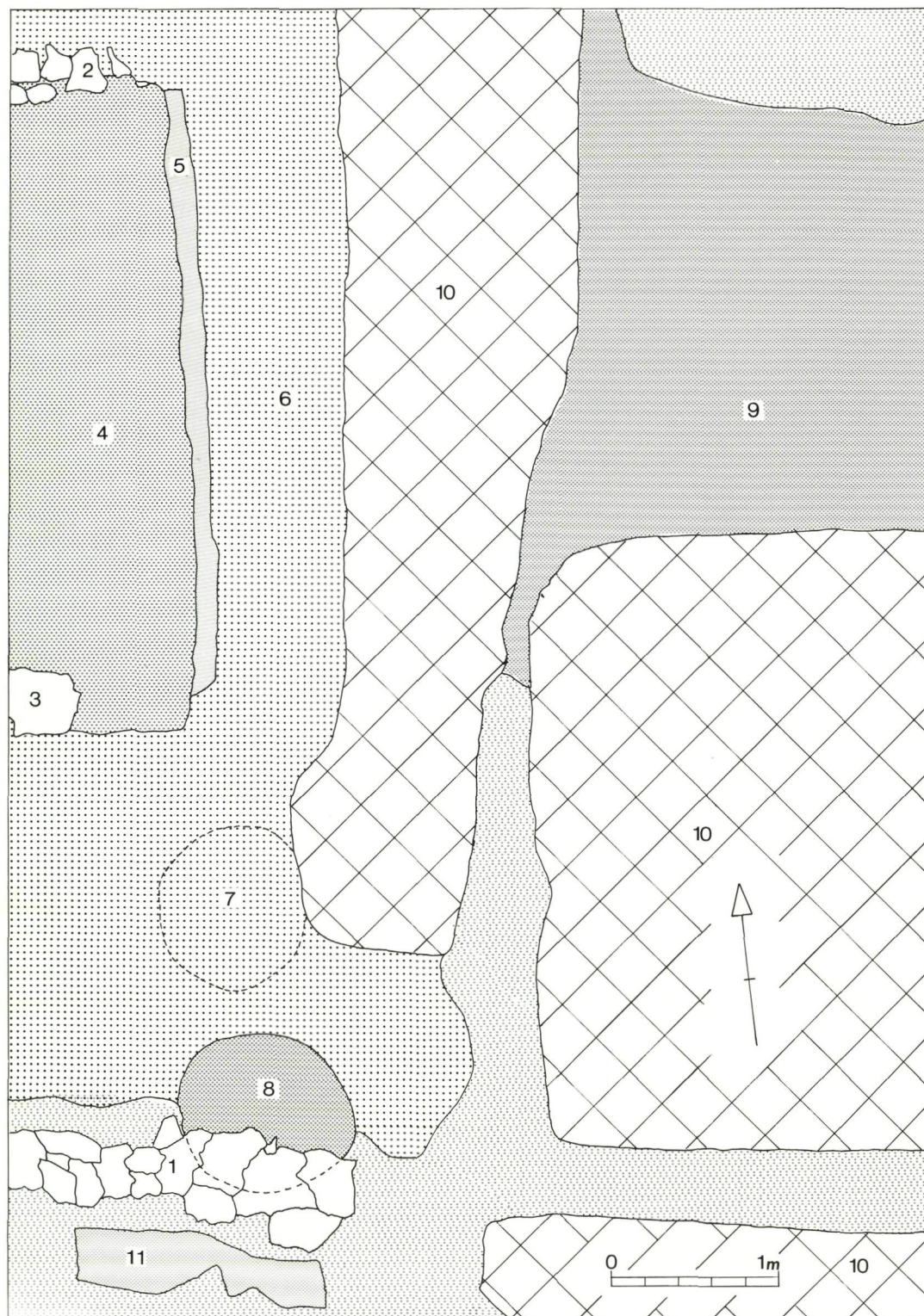
Deze getuigeheuvel domineert de vruchtbare schiervlakte en ligt aan het kruispunt van de antieke banen Tongeren-Tienen en Trier-Nijmegen over Hasselt. Deze geologische en verkeerstechnische factoren hebben ongetwijfeld bijgedragen tot de bloei van Borgloon in de middeleeuwen³.

2 Historische achtergrond.

Het graafschap Loon duikt vanaf de 11de eeuw in de historische bronnen op en blijft één van de belangrijkste machtsfactoren tot en met de eerste helft van de 14de eeuw. Het grondgebied ervan viel *grosso modo* samen met de grenzen van de huidige provincie Limburg.

Over het ontstaan van het graafschap Loon bestaan in hoofdzaak twee theorieën. Een oudere theorie stelt dat het graafschap ontstaan is door een hergroepering van de

¹ Textielmuseum Vrieselhof, 2520 Ranst-Oelegem.
² Baeyens 1959, 10-12.
³ Gerits 1989, 49.

- 2 Opgravingsplan met
1. Fundering van de
kerkhofmuur in silex;
2-3. Funderingsmuren
van gebouw uit de 14de
eeuw in silex;
4. Laag met verbrande
leembrokken en houtskool;
5. Kalkspoor vermengd
met rolkeien;
6. Ophogingslaag;
7. Onafgewerkte water-
put;
8. Waterput;
9. Gracht met zandige
vulling;
10. Verstoring;
11. Inhumatiegraf.

Plan

1. Silex foundation wall of
the graveyard enclosure;
2-3. Silex foundation wall of
the 14th century building;
4. Layer with burnt loam
clods and charcoal;
5. Trace of chalk mortar and
gravel;
6. Raised layer;
7. Unfinished well;
8. Well;
9. Ditch with sandy filling;
10. Disturbed zone;
11. Burial.

Karolingische graafschappen Hocht en Avernas, aangevuld door veroverde delen van het Maasland en Taxandrië, even voor het jaar 1000⁴. Een meer recente theorie, die onder meer scherp het onderscheid maakt tussen *Hasbania* en *Haspinga*, impliceert dat het graafschap Loon recht-

streeks afstamt van het Karolingische graafschap *Haspinga* (Haspengouw). M.a.w. het graafschap Loon zou zijn wortels vinden in de *comitatus Haspinga*, dat werd opgericht tussen 834 en 837, bij de bestuurlijke indeling van de Karolingische *pagus Hasbania* in vier *comitati* of graafschappen⁵.

4 Baerten 1969.

5 Verhelst 1984, 244-249 en 1985, 265-266.

Daar het grondgebied van het graafschap gekenmerkt werd door haar verspreide karakter, bestond de eerste taak van de graven van Loon erin hun gebieden aan elkaar te doen sluiten. Bovendien waren zij verplicht zich militair te organiseren tegenover hun machtige burenen. Vanaf de 11de eeuw kwam de dreiging vanuit het prinsbisshoopdom van Luik in het zuiden, terwijl vooral in de 13de eeuw het hertogdom Brabant in het westen een militair te duchten tegenstrever was. Vermits het graafschap Loon gekneld lag tussen het gebied van de Luikse prinsbisshoppen en het Brabantse hertogdom, voerden de graven van Loon grote verdedigingswerken uit vanaf de late 11de eeuw⁶. Gezien de militaire situatie gebeurde dit vooral in het zuiden en het westen.

Tegen deze achtergrond kan het belang van Borgloon moeilijk overschat worden. Reeds vóór 1032 verkozen de eerste graven van Loon deze plaats als residentiële hoofdstad. De grafelijke residentie kende een woelige geschiedenis. Na de verwoesting van de burcht en de kerk in 1179, boette Borgloon vooral vanaf het tweede kwart van de 13de eeuw aan belang in. Een kastelein werd aangesteld in de versterking van Borgloon en de hoofdstad werd verplaatst naar Kuringen bij Hasselt, waar de Loonse graven eveneens een mottekasteel bouwden en er resideerden tot 1366⁷. In dat jaar eindigt de geschiedenis van het graafschap Loon.

3 Vroegere archeologische waarnemingen en onderzoek

Rond 1871 werd een belangrijk deel van de oorspronkelijke motte genivelleerd om de bouw van scholen mogelijk te maken. Sindsdien rest er slechts een klein plateau ten zuidwesten van de Sint-Odulfus kerk. Tijdens deze werken werden enkele waarnemingen gedaan door J. Daris⁸. Behoudens enkele kleinere voorwerpen, zoals een gouden sierspeld uit de Merovingische periode en een vermoedelijk Romeinse ivoerspeld met de voorstelling van een paard⁹, werden o.m. twee schietgaten aangetroffen en een muur die onderbroken werd door een boog met een doormeter van 2,40 m. Deze constructieresten waren opgetrokken in zandsteen, silex en herbruikt materiaal zoals Romeinse tegels, dakpan-

nen en tufsteen. Merkwaardig was dat deze resten aangeaard waren. Romeinse dakpannen bleken ook aanwezig te zijn in het zuidelijk transept van de Sint-Odulfuskerk¹⁰. De aanwezigheid van een gebouw werd in 1979 bevestigd door een onderzoek van de toenmalige Nationale Dienst voor Opgravingen¹¹. Deze constructie was rechthoekig, en hoewel slechts de uitbraaksporen van de muren werden aangetroffen, kon uitgemaakt worden dat dit gebouw muren had met een dikte van 2 tot 2,5 m en binnenwerks 10 op 33 m mat. Aan de westzijde werd een uitbreiding van 1 m vastgesteld. In het noordelijk gedeelte bevond zich een waterput met een binnendiameter van 1,40 m. Wegens het instortingsgevaar kon deze slechts tot op geringe diepte geledigd worden, zonder dat enig archeologisch materiaal werd boven gehaald. De schaarse vondsten dateren de occupatie van dit gebouw vanaf de tweede helft van de 11de tot het einde van de 12de eeuw. De combinatie van de waarnemingen uit 1871 en de opgraving van 1979 toont in ieder geval aan dat de constructie minstens twee bouwfases heeft gekend, waarbij in een tweede fase het oorspronkelijke gelijkvloers van deze donjon is aangeaard. Dienaangaande werden twee hypothesen voorgesteld: of het eerste gebouw werd gedeeltelijk afgebroken en de onderste restanten volgestort en aangeaard zodat een plateau werd voorbereid voor een nieuwe constructie; of het gelijkvloers werd aangeaard en diende vervolgens als kelder waarop een nieuw gebouw werd opgetrokken¹². De enorme afmetingen van deze donjon illustreren de politieke macht van de graven van Loon¹³. Zelfs een vergelijking met de donjon van het Gravensteen te Gent, die in dezelfde periode gebouwd werd en binnenwerks 27,5 op 10 m meet, valt in het nadeel van de graven van Vlaanderen uit¹⁴.

In ieder geval bewijzen de waarnemingen uit 1871 en het onderzoek van 1979 dat het kleine plateau ten zuidwesten van de kerk slechts een klein overblijfsel is van een veel grotere motte. De originele situatie is inderdaad nog zichtbaar op een prent uit 1732, waarop de stad Borgloon is afgebeeld, met zeer opvallend een dominerende motte die een gedeelte van de kerk aan het oog onttrekt¹⁵. Ook het primitief kadaster toont nog duidelijk de originele situatie aan: de contouren van de motte,

6 Een overzicht van burchten van het graafschap Loon, gerealiseerd in het kader van een onderzoeksproject uitgevoerd aan de voormalige Nationale Dienst voor Opgravingen, thans I.A.P., vindt men in De Meulemeester 1991 en De Meulemeester 1992.

7 Annaert & Van Impe 1991, 107 en Annaert & Jacobs, 1989, 12.

8 Het korte verslag van deze waarnemingen werd neergeschreven door Daris 1871, 142-143 en n. 1.

9 Beide voorwerpen zijn afgebeeld in Daris 1876, pl. 1 en 2.

10 Stebert 1872, 314.

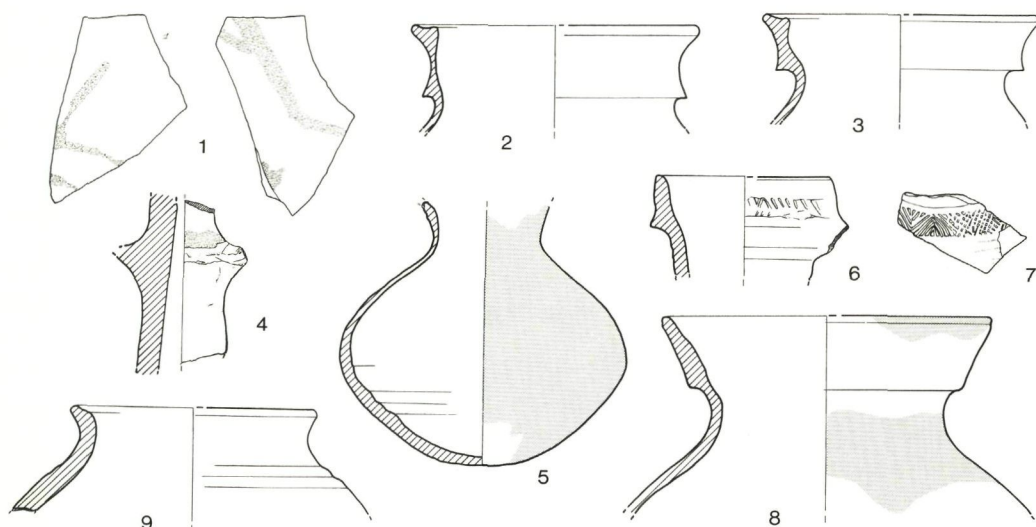
11 Lux & Thijssen 1980, 98-101.

12 De Meulemeester 1992, 106.

13 Cf. Hinz 1981, 18 over de relatie tussen grootte van motte en donjon en het politieke en economische gewicht van de eigenaar.

14 Callebaut 1983, 48.

15 Gerits 1989, 52.

3 Vondsten uit spoor 9 (1-5) en spoor 6 (6-9). Sch. 1:3.

Finds from trace 9 (1-5) and trace 6 (6-9). Scale 1:3.

vermeld onder het toponiem *Borggracht*, zijn door schaduwing aangegeven (fig. 1).

Eveneens bij de opgravingen van 1979 werden op de natuurlijke helling aan de westzijde van de motte resten van grote palen aangetroffen die zonder enige twijfel in verband staan met de verdedigingsstructuur van de motte. Een analoge paalconstructie werd waargenomen tijdens de opgravingen van de Nationale Dienst voor Opgravingen op de motte van Brustem¹⁶.

Ook de gracht tussen het oorspronkelijk motteplateau en het huidige *Speelhof* werd tijdens het onderzoek van 1979 aangesneden. Zij liep ten noorden van de motte nabij de Bronstraat en tussen de motte en het *Speelhof*. Een restant van deze gracht is niet alleen toponymisch geattesteerd in de benaming *Borggracht*, maar is ook nog te herkennen op twee iconografische documenten uit de 18de eeuw¹⁷ en op de kaart van het primitieve kadaster (fig. 1): door een afdamming van de gracht aan de oostzijde van het oorspronkelijk motteplateau ontstond een waterplas die gekend was als de *Peerdspeel*.

De oorspronkelijke motte had een lengte van ongeveer 80 m en een breedte van nagenoeg 40 m. Over de hoogte is niets geweten, maar de combinatie van de natuurlijke getuigeheuvel met een kunstmatige aardophoping moet zeker indruk gemaakt hebben, getuige de prent uit 1732. Naast de motte bevond zich het voorhof, dat nog zichtbaar is in het stratenpatroon en in de vorm van een maansikkel op de

residentie van de Loonse graven aansloot. Van dit voorhof is weinig gekend. Haar afmetingen zijn ongeveer 130 op 100 m. Het enige gebouw op dit voorhof dat dateert uit de periode van oprichting van de burcht is de Sint-Odulfuskerk. Waarschijnlijk is ze ontstaan vanuit de grafelijke residentiële kapel.

4 Stadsontwikkeling

Zelfs de huidige kaarten van de stad Borgloon laten zien hoe deze oude situatie uit de 11de eeuw gefossiliseerd is in het stratenpatroon. De plaats van de oorspronkelijke motte wordt nu afgebakend door de Bronstraat in het noorden, het *Speelhof* in het oosten en de Kortestraat in het westen. De ligging van het oorspronkelijke voorhof is gematerialiseerd door de Kroonstraat in het noorden, de Paddonck in het oosten en de Kortestraat in het westen. De zuidzijde van zowel de motte als het voorhof is afgebakend door de steile helling van het natuurlijke plateau.

Aan Borgloon moeten reeds vroeg stadsrechten verleend zijn. Hoewel niet precies geweten is wanneer, wordt verondersteld dat dit gebeurde in de tweede helft van de 12de eeuw: de status als hoofdstad van het graafschap Loon heeft er zeker voor gezorgd dat de stadsrechten vroeger verleend werden dan het geval is bij Brustem (1175) en Kolmont (1170)¹⁹. De stadsontwikkeling in Borgloon is echter in de kiem ge-

16 De Meulemeester 1992, 110 fig. 4.

17 Afgebeeld in Gerits 1989, 51: beide documenten tonen het panorama van Borgloon vanop de oorspronkelijke motte, waarvan een deel op de voorgrond nog zichtbaar is. Tussen motte en kerk bevindt zich de *Peerdspeel*. De langwerpige vorm van de poel is zonder enige twijfel die van de oorspronkelijke gracht.

18 Gerits 1989, 53; De Meulemeester 1992, 105.

19 De Meulemeester 1992, 101.

smoord, vermoedelijk door een breuk in de politieke ontwikkeling van de stad als gevolg van de vernielingen van de burcht in 1179 en de inlijving bij het prinsbisdom van Luik in het derde kwart van de 14de eeuw. De stad is als het ware ingebreed, zoals nog te zien is in de meervoudige ellipsen en kleinere straten op oude kadastrakaarten. Het nieuwe centrum van Borgloon concentreerde zich rond de Markt, aan de rand van de versteende situatie uit de 11de eeuw. Het was tevens het knooppunt van de hoofdstraten die via de vier stadspoorten (Keulerpoot, Gratempoort, Wellerpoort en de Steenpoort of Tongerse poort) de stad verbonden met het hinterland. De stadspoorten maakten deel uit van de stadsomwalling, die dateert uit het begin van de 13de eeuw. Het betekenisvolle toponiem *Graaf* is de straat die het verloop van de verdwenen omwalling ook nu nog volgt.

5 Het archeologisch onderzoek

De oude vondsten en waarnemingen uit 1871, bij het slechten van het noordelijk gedeelte van de motte en een nieuwe historische opvatting over het ontstaan van het graafschap Loon lijnde de vraagstelling scherp af: is Borgloon te beschouwen als een nieuwe grafelijke vestiging of is er eerder sprake van een organische groei vanuit een Karolingische of zelfs oudere situatie? Eventuele resten die zich op het veronderstelde voorhof bevinden zouden hierop antwoord kunnen geven. Bovendien kon mogelijk meer kennis vergaard worden over de functie van het voorhof ten tijde van de bloeiperiode van het graafschap van Loon. Blijkens de iconografische gegevens uit de 18de eeuw en later was al duidelijk dat het *Speelhof* zeker niet in die periode overbouwd was geweest. Dezelfde gegevens toonden aan dat ten noorden van de Sint-Odulfuskerk slechts een kerkhof was gelegen: het kerkhof staat nog afgebeeld op de Kabinetskaart van Ferraris (1771-1778), maar is reeds verdwenen op de primitieve kadastrakaart (s.d., maar zeker opgesteld in het eerste kwart van de 19de eeuw).

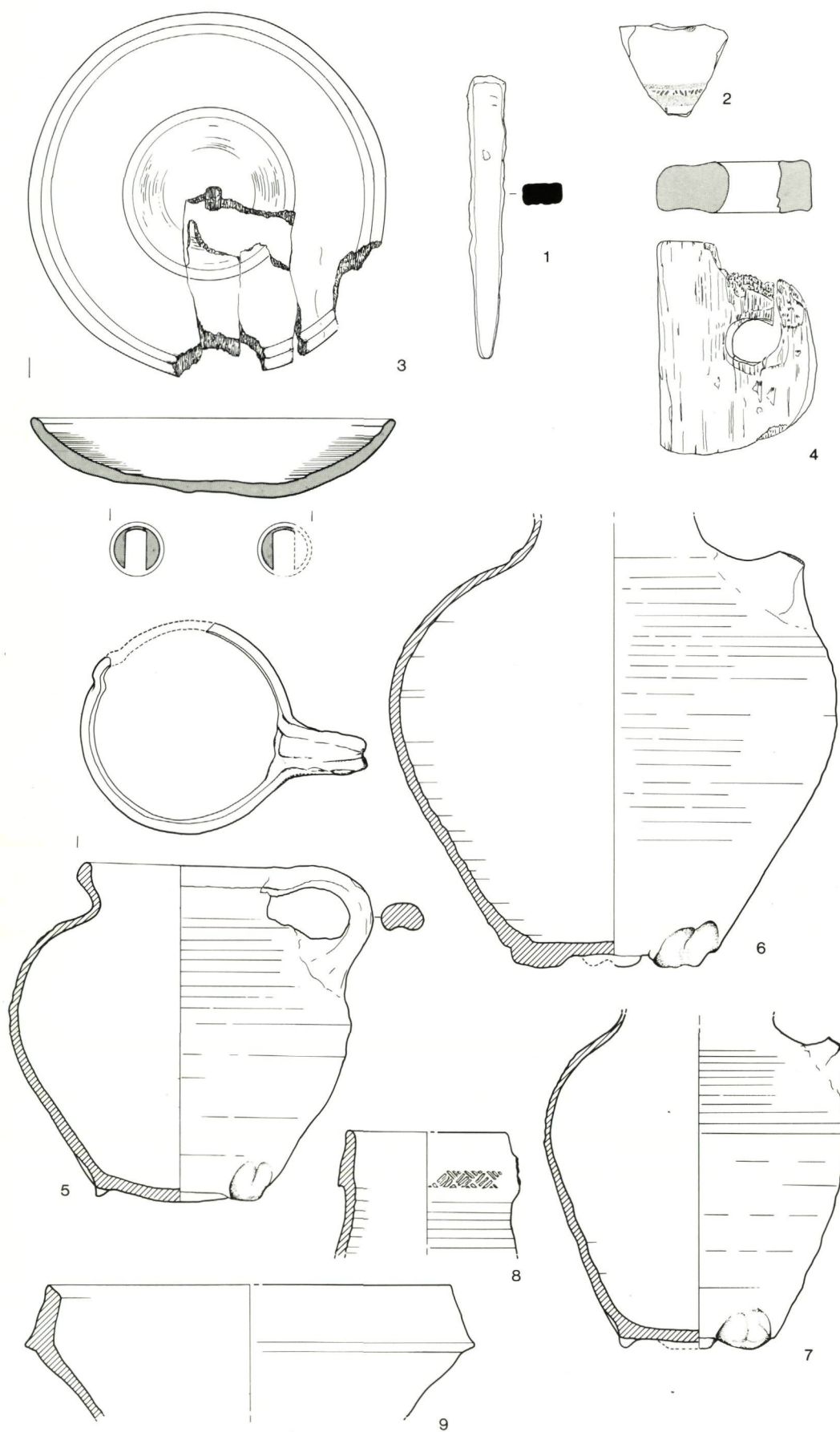
In principe biedt zulk een open ruimte, die (minstens) enkele eeuwen onbebouwd was gebleven, een unieke gelegenheid voor onderzoek binnen een historische kern. Voorafgaand aan het onderzoek werden

proefboringen verricht onder leiding van L. Van Impe, werkleider aan het IAP, om meer inzicht te verkrijgen in het stratigrafisch pakket. Aan de westelijke en aan de oostelijke zijde werden een twintigtal boringen uitgevoerd. Eén van de meest opmerkelijke aanduidingen daarvan was de aanwezigheid van roze mortel aan de oostelijke zijde van het *Speelhof*, zeer waarschijnlijk verwijzend naar een Romeinse occupatie.

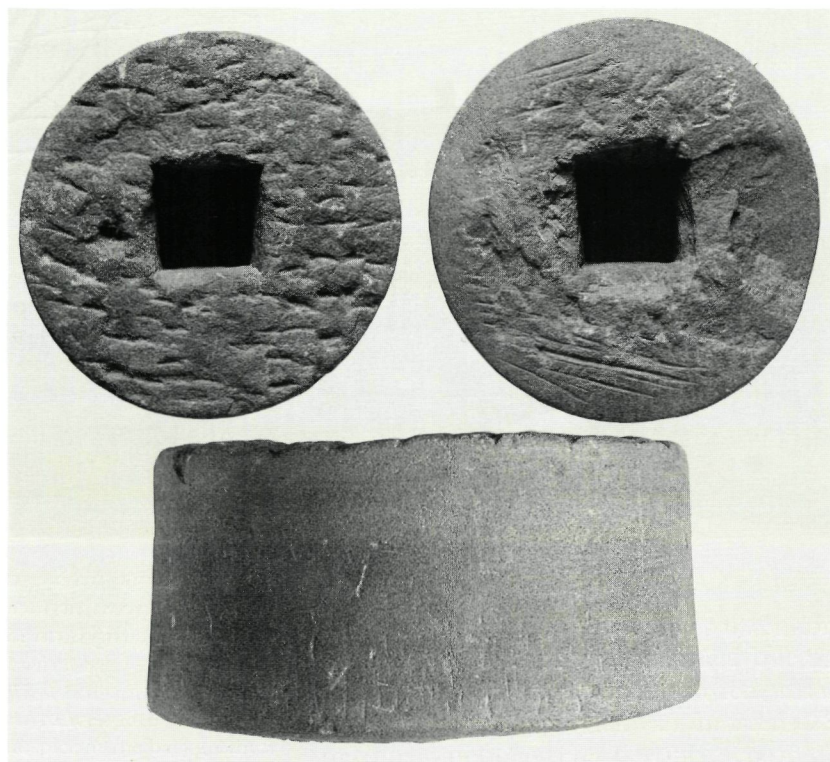
Een werkput werd aangelegd op het westelijke deel van het *Speelhof* met een lengte van 48 m en een breedte van 5 m. De eerste sporen van bewoning die we vaststelden dateren uit de 14de eeuw. Er werden twee parallelle funderingsmuren van een gebouw in ongevoegde silexblokken aangetroffen (fig. 2: 2 en 3). De zuidelijke muur had een breedte van nagenoeg 50 cm, de noordelijke muur had een breedte van ongeveer 35 cm. Beide waren ingebed in een tot 80 cm dikke, zwarte ophogingslaag (fig. 2: 6), waarin zich aardewerkfragmenten uit XIII d-XIV a²⁰ en dierlijke resten bevonden. De oostelijke dwarsmuur (fig. 2: 5) verscheen als een lang, smal spoor van 18 cm breed en ruim 3,60 m lang, gevuld met rolkeien en kalkmortel. Vermoedelijk was de gevel van de woning gefundeerd op een houten balk waarop wanden in vakwerk waren opgebouwd. Daarop wijzen ook de aanwezigheid van grote houtskoolbrokken en verbrande leem in twee puinlagen, waar in de oudste (fig. 2: 4) tevens materiaal uit de 14de eeuw werd aangetroffen. De jongste bevatte geen archeologisch materiaal. De breedte van het huis bedraagt buitenwerks 4,20 m. Een deuropening bevond zich in de zuidelijke langsmuur. De oorspronkelijke lengte van het gebouw kon niet vastgesteld worden.

Ten zuiden van de woning werden twee waterputten aangelegd. De ene waterput (fig. 2: 7) is cirkelvormig in plan met een doormeter van bijna 1 m en heeft verticale wanden in doorsnede, maar werd slechts tot op een diepte van 1,25 m uitgegraven en niet afgewerkt. Hij werd onmiddellijk toegeworpen bij de aanleg van de ophogingslaag. De andere waterput (fig. 2: 8) is eveneens cirkelvormig, heeft een doormeter van eveneens bijna 1 m en is zonder enige vorm van wandversteving loodrecht in de geelbruine leem uitgegraven tot een diepte van 2,82 m onder de ophogingslaag (fig. 2: 6). In de waterlaag was een bodemloze houten kuip geplaatst. Op de bodem lagen

20 Halve eeuwen worden aangeduid met de letters A en B, kwarteeuwen met de letters a, b, c en d.

4 Vondsten uit sporen 4 (1-2), 8 (3-8) en 1 (9).
Finds from traces 4 (1-2), 8 (3-8) and 1 (9).

5 *Maalsteen uit waterput 8 (max. diameter 41,4 cm).*

Millstone from well 8.

een bruingrijze schenkan in vroeg steengoed, een houten bord, een maalsteen (loper) en een textielfragment. Al in XIIIId-XIVa werd de waterput gedempt om plaats te maken voor een muur (fig. 2: 1). De fundering daarvan bestond uit amorfe silexblokken in los verband, met tussenin herbruikte Romeinse of Karolingische *tegula*-fragmenten maar ook een randstuk in Elmpster waar, wat de aanleg van deze muur nog dateert in de eerste helft van de 14de eeuw²¹. Zij sluit de noordzijde van het kerkhof af en haar ligging komt overeen met een tekening van Remacle le Loup dat het panorama van Borgloon rond 1730 afbeeldt²² en de kaart van Ferraris. Deze kerkhofmuren komen niet meer voor op de primitieve kadasterkaart zodat aangenomen mag worden dat het kerkhof opgedoekt werd in het laatste kwart van de 18de eeuw of het begin van de 19de eeuw. De opgraving van het kerkhof zelf leverde weinig gegevens op. Het bestond uitsluitend uit kistgraven. De doden waren allen begraven met het hoofd naar het westen, de voeten naast elkaar en de handen verzameld op het bekken. Vele graven waren verstoord door omvangrijke en zeer diepe kuilen waarin beenderen van oudere begravingen gestort waren. Er konden drie verschillende vullingen van grafkuilen

onderscheiden worden, zonder dat deze chronologisch vatbaar waren. Bovendien is voor deze laat- en postmiddeleeuwse begravingen de nagenoeg volledige afwezigheid van (dateerbare) *archaeologica* kenmerkend. Om organisatorische redenen werd in overleg met de diensten van de stad Borgloon besloten de opgraving die zich situeerde op het oude kerkhof zelf stop te zetten.

Onder de 14de eeuwse lagen werd een gracht aangesneden met een zandige vulling, waarin zogenaamd roodbeschilderd aardewerk en Andenne-waar uit de eerste productieperiode werden aangetroffen uit XIId-XIIc²³. Deze gracht heeft een breedte van 2 tot 4 m en een diepte van ongeveer 85 cm. Zij is aan de zuidzijde afgesloten door een halve meter brede muur, die opgebouwd is uit amorfe silexblokken in los verband. Deze structuren zijn de enige die kunnen gerelateerd worden aan de motte-fase. Gezien het opgegraven areaal zeer beperkt was, is een interpretatie ervan niet voor de hand liggend. Zeker is dat de gracht en de muur onmogelijk geduid kunnen worden als de begrenzing van het voorhof, vermits de gracht veel te ondiep is²⁴.

Het archeologisch materiaal

1 *Grachtvulling, spoor 9 (XIId-XIIc):*

Fig. 3: 1. Twee wandfragmenten in zgn. roodbeschilderd aardewerk, witte breuk en lineaire versiering.

Fig. 3: 2. Grijzig witte manchet rand van een kogelpot in zgn. Andenne-waar.

Fig. 3: 3. Witte manchetrand van een kogelpot in zgn. Andenne-waar.

Fig. 3: 4. Fragment van een olielamp met spaarzaam geel loodglazuur, witte kern met witroze buitenzijde. Het schaalte is afgebroken.

Fig. 3: 5. Fragment van een tuitpot in zgn. Andenne-waar, met lensvormige bodem, witte scherf, buik en schouder zijn bedekt met een vrij onzuiver geel loodglazuur, de rand is afgebroken.

2 *Ophogingslaag, spoor 6 (XIIIId-XIVa):*

Fig. 3: 6. Randfragment van een kruik in proto-steengoed uit Brunssum-Schinveld, paarse ijzerengobe, concentrische draairingen, ooraanzet onder de rand (XIIIId)²⁵.

Fig. 3: 7. Wandfragment van een kruik in proto-steengoed uit Brunssum-Schinveld, paarse ijzerengobe en radstempel-

21 Elmpster waar werd geproduceerd vanaf het einde van de 12de eeuw tot en met de eerste helft van de 14de eeuw, cf. Janssen (red.) 1983, 191.

22 Gerits 1989, 51.

23 Gelijkaardig materiaal werd teruggevonden bij de opgravingen van de motte in 1979, cf. Lux & Thijssen 1980, 101 en fig. 58.

24 De gracht die het voorhof van de motte van Brustem omsluit heeft bijvoorbeeld een breedte van om en bij de 10 m.

25 Bruijn 1965, afb. 61 links boven.

versiering.

Fig. 3: 8. Randfragment in zgn. Andenne-waar, witte scherf, baan van geel loodglazuur op de schouder en aan de binnenzijde van de hals²⁶.

Fig. 3: 9. Randfragment in grijs aardewerk.

3 *Puinlaag, spoor 4* (na XIVa):

Fig. 4: 1. IJzeren beitel.

Fig. 4: 2. Wandfragment in proto-steengoed met kamversiering, ijzerengobe aan de binnenzijde, ijzerengobe met vlekken zoutglazuur aan de buitenzijde.

4 *Waterput, spoor 8* (vulling) (XIII):

Fig. 4: 3. Gedraaid houten bord, met onderaan twee beschadigde en onleesbare brandmerken.

Fig. 4: 4. Fragment van een houten recipiënt, met rond hengselgat.

Fig. 5. Maalsteen (loper) met vierkante opening, uit grove zandsteen uit het Devoon (vermoedelijk het Onder-Devoon); waarschijnlijk herkomstig van het Ardeens gebied ten zuiden van Luik²⁷.

Fig. 4: 5. en fig. 6. Schenkan in vroeg steengoed, grijsbruin, concentrische draaiingen op buik en schouder, bandvormig oor gehecht op de schouder en de rand, drie paarsgewijs uitgeknepen standvoeten. Opvallend is de plaatsing van het oor ten opzichte van de gietgeul.

Fig. 7. Textielfragment, cf. appendix 2.

5 *Waterput, spoor 8* (homogene vullaag) (XIIIId-XIVa):

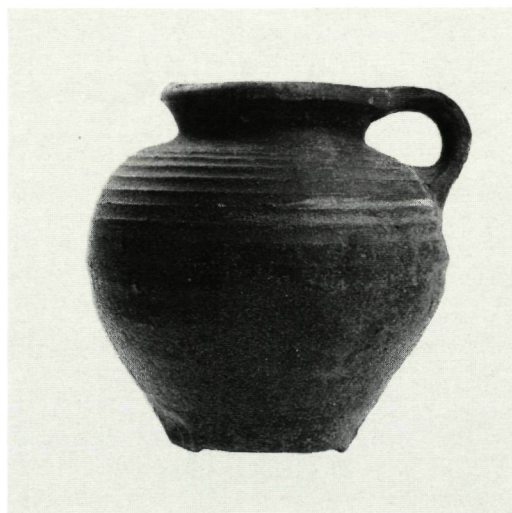
Fig. 4: 6. Bruine, hard gebakken en hooggeschouderde pot met lichte concentrische draaiingen op buik en schouder, sporen van borstelstrepen op de wand, vlek donkerpaars glazuur op de hals, geprononceerde ribbel op de schouder, drie paarsgewijs uitgeknepen standvoeten. De recipiënt was gevuld met kalk.

Fig. 4: 7. Bruine, hard gebakken en hooggeschouderde pot met concentrische draaiingen op buik en schouder, sporen van borstelstrepen op de wand, vlek van donkerpaars glazuur op de hals, drie paarsgewijs uitgeknepen standvoeten.

Fig. 4: 8. Randfragment van een kruik in proto-steengoed uit Brunssum-Schinveld, paarse ijzerengobe, concentrische draaiingen en radstempelversiering onder de mondrand (XIVa)²⁸.

6 *Kerkhofmuur, spoor 1* (XIVa):

Fig. 4: 9. Randfragment van een diepe kom in Elmpeter waar met afgeschuind dakvormig profiel.

6 *Schenkan uit waterput 8.*

Jug from well 8.

APPENDIX 1: BOTMATERIAAL

door Anton Eryvnc

Uit de grachtvulling uit XIId-XIIc (fig. 2 spoor 9) en uit de ophogingslaag uit XIIIId-XIVa (fig. 2 spoor 6) werd een kleine hoeveelheid botmateriaal geborgen. Een overzicht wordt gegeven in de tabel.

De determinatie van deze botcollectie stelde slechts enkele problemen. Van de ganzebeenderen kon niet worden uitgemaakt of ze van in het wild levende grauwe ganzen (*Anser anser*) of van gedomesticeerde soortgenoten (*Anser anser f. domestica*) afkomstig zijn. Geen enkele der botten, die we als 'schaap of geit' groepeerden, lieten een verdere soortdeterminatie toe.

Het soortenspectrum uit deze contexten brengt geen verrassingen, op één uitzondering na. De fragmentatie van het botmateriaal, de aanwezigheid van kap- en snijsporen en de soortensamenstelling op

26 Borremans & Warginaire 1966, fig. A/19/e nr. 3 en fig. 23.

27 Onderzoek uitgevoerd door Dr. R. Nijs (Laboratorium voor Mineralogie, Petrologie en Micropetrologie, Universiteit van Gent), waarvoor dank.

28 Bruijn 1965, afb. 62 links boven.

	spoor 9	spoor 6
Gans (<i>Anser anser</i>) (f. domestica?)	1	1
Kat (<i>Felis silvestris</i> f. catus)	1	-
Paard (<i>Equus ferus</i> f. caballus)	-	1
Varken (<i>Sus scrofa</i> f. domestica)	8	7
Schaap (<i>Ovis ammon</i> f. aries) /		
Geit (<i>Capra aegagrus</i> f. hircus)	12	4
Rund (<i>Bos primigenius</i> f. taurus)	3	9
Niet determineerbare zoogdierresten	32	21
Totaal	57	43

zich, tonen dat de dierenresten hoofdzakelijk etensafval vertegenwoordigen. In dat opzicht is het verwonderlijk dat een skeletelement van het paard tussen deze consumptieresten werd gevonden. Paard werd in regel niet meer gegeten in de middeleeuwen. Reeds in de Merovingische periode had de kerk immers een verbod uitgevaardigd op het eten van paardevles. Het bot uit de ophogingslaag, een proximaal fragment van een *metatarsus*, is misschien van een niet-gegeten kadaver afkomstig maar is toch gefragmenteerd. De schacht van het bot is doormidden gekapt (of gebroken?). Of deze fragmentatie zeker door consumptie werd veroorzaakt, is echter niet te bewijzen. Bovendien laat deze alleenstaande waarneming, uit een kleine vondstcollectie, niet toe verregaande conclusies omtrent voedingspatronen te trekken.

APPENDIX 2: TEXTIELFRAGMENT. door Frieda Sorber

Behandeling

Het fragment (fig. 7) was vochtig en tot prop samengevouwen. Het werd met gedemineraliseerd water en neutraal detergent oppervlakkig gereinigd en vlak gemaakt tussen glasplaatjes. Op de verharde zone A werd niet geprobeerd om een vastgeklitte massa te verwijderen.

7 *Textielfragment uit waterput 8. Sch. 1:2.*
Textile fragment from well 8. Scale 1:2.

Samenstelling en structuur

Vezel: vlas of een andere plantaardige bastvezel. De relatief goede bewarings-toestand van plantaardige vezels is in onze bodem ongewoon. Meestal zijn alleen dierlijke vezels bewaard.

Structuur: weefsel in effenbinding met voor het ene stelsel een enkele gesponnen draad in Z-twist (15/cm), en voor het andere een enkele gesponnen draad in Z-twist (13/cm). De draadrichting wordt aangegeven door de pijltjes op fig. 7. Slechts twee onregelmatigheden werden vastgesteld in het weefsel. Vermoedelijk brak daar een draad van de schering tijdens het weven. Hierdoor wordt de effenbinding structuur plaatselijk doorbroken. Er zijn geen zelfkanten.

Aard van het voorwerp

Zone B is een smal zoompje (B 0,4 cm) genaaid in zoomsteek met een vlas- of andere bastvezeldraad (2 draden S-twist, Z-getwijnd). Dezelfde soort draad werd gebruikt voor een naad C die schuin loopt ten opzichte van de weefselrichting. De naad (B 0,35 cm) is genaaid met een overhandse steek, ca. 3 steken per cm. Het fragment is te klein om met zekerheid te bepalen waarvoor het voorwerp diende. Een mogelijkheid is een hemd: een stukje van de onderzoom met een aan de zijkant aangezette spie.

SUMMARY

Rescue Excavation on the "Speelhof" in Borgloon (Province of Limburg)

From the 1st of July until the 13th of September 1991, a small archaeological campaign was conducted in Borgloon on the *Speelhof*, a square north of the church of St Odulphus, situated in the centre of the former bailey of the counts of Looz, and dating back to the 11th century A.D. According to a new historical theory retrieving the roots of the county of Looz in the Carolingian *comitatus Haspinga*, back in the 9th century, one might expect to find remnants of a Carolingian precursor of the motte and keep of Borgloon. This campaign should also provide more information concerning the functional aspects of the bailey, of which only its religious component is known by the church of St Odulphus, most

probably the original residential chapel of the count. However, this trial excavation was rather disappointing with regard to these afore mentioned goals.

Part of a 14th century house was unearthed, of which only the lower foundation walls of silex were preserved. The house was founded on a layer of black loam, up to 80 cm thick, rich in animal bones and ceramics from XIIIId-XIVa.

Two wells were uncovered south of the building. One of the wells was unfinished; the other was round, dug into the yellow brown loam and had no consolidation of its sides. A staved tub, lacking its base, was at the bottom of the well. It contained a fire-marked wooden plate, a textile fragment of

vegetable tissue, a millstone and an early stoneware jug of unknown origin. The well was abandoned and dumped in XIIIId-XIVa. Subsequently, the enclosure wall of the graveyard was built above it in the first half of the 14th century.

A ditch of about 4 m wide and 80 cm deep was uncovered at the northern side of the 14th century building. Part of the ditch had a sandy composition and contained material typical of the period XIId-XIIc. The ditch was bordered by a silex wall. It is difficult to interpret the significance of the ditch and wall since only a limited area was excavated. However, their size clearly indicates that they are not associated with the defensive structure of the bailey.

BIBLIOGRAFIE

ANNAERT R. & JACOBS V. 1989: *Graven naar graven. Het "Prinsenhof" te Kuringen, residentie van Loonse graven en Luikse prinsbisschoppen. Geschiedenis en archeologie*, Hasselt.

ANNAERT R. & VAN IMPE L. 1991: Het "Prinsenhof" te Kuringen (Stad Hasselt), in *Archeologie in Vlaanderen I*, 207-212.

BAERTEN J. 1969: *Het graafschap Loon (11de-14de eeuw)*, Assen.

BAEYENS L. 1959: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Borgloon 106 E*, Gent.

BORREMANS R. & WARGINAIRE R. 1966: *La céramique d'Andenne. Recherches de 1956-1965*, Rotterdam.

BRUIJN A. 1965: *De middeleeuwse pottenbakkerijen in Zuid-Limburg (Nederland)*, Publicaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum te Tongeren 9, Tongeren.

CALLEBAUT D. 1983: Le château des Comtes à Gand, *Château Gaillard XI*, 1982, 45-54.

DARIS J. 1871: *Notices historiques sur les églises du diocèse de Liège IV*, Luik.

DARIS J. 1876: *Notices historiques sur les églises du diocèse de Liège VII*, Luik.

DE MEULEMEESTER J. 1991: Structures défensives et résidences princières: les châteaux à motte du comté de Looz au XIe siècle, in: BÖHME H. W. (ed.), *Burgen der Salierzeit. Teil I. In den*

nördlichen Landschaften des Reiches (Monographien/Römisch-Germanisches Zentralmuseum, 25), Sigmaringen, 281-289.

DE MEULEMEESTER J. 1992: Structures défensives et résidences princières: les châteaux à motte du comté de Looz au XIe siècle, *Château Gaillard XV*, 101-111.

GERITS J. 1989: *Historische steden in Limburg*, Brussel.

HINZ H. 1981: *Motte und Donjon. Zur Frühgeschichte der mittelalterlichen Adelsburg*, Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, Beiheft 1, Köln.

JANSSEN H. L. (red.) 1983: *Van Bos tot Stad. Opgravingen in 's Hertogenbosch*, 's Hertogenbosch.

LUX G. V. & THIJSEN W. 1980: *De grondvesten van de burch te Borgloon*. In: *Conspectus 1979*, Archaeologia Belgica 223, 98-101.

STEBERT P. 1872: Une excursion à Looz, *Bulletin de la Société scientifique et littéraire du Limbourg XII*, p. 313-326.

VERHELST K. 1984: Een nieuwe visie op de omvang en indeling van de pagus Hasbania (VIe-XIIe eeuw), *Handelingen der Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis XXXVIII*, 231-252.

VERHELST K. 1985: Een nieuwe visie op de omvang en indeling van de pagus Hasbania (VIe-XIIe eeuw) (II), *Handelingen der Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis XXXIX*, 1985, 257-268.